

Cabir Alpoğlu Albantürk

sair, publisist, AYB üzvü

(əvvəli ötən sayımızda)

Birinci, ikinci və üçüncü dövüdə Alpan bəyləri Bəybala bəy və Azay bəy Qayıbovların, 3 kəndin yüzbaşısı Qədir Qubatozun dəstələri ilə yanaşı, Alpan icmasının tərkibində olan Digah camaatının əli silah tutan əksəriyyəti ermənilərə qarşı döyüşsə də, üçüncü savaşı (6-7 iyul) daha çox bolşeviklərə dəstək vermiş və ya bitərəf qalmışdılar...

Amma Quba şəhərinin və digər ətraf kəndlərin erməni-bolşevik quldur qüvvələrindən tam təmizlənməsi iyul ayının son günlərində polkovnik Şükür bəyin, Əhməd Əfəndi Trinin rəhbərliyi altında birləşmiş qoşun hissələri Dağıstandan gəlib hakimiyyəti öz əllərinə alandan sonra mümkün olmuşdu. Həmin ərəfədəki qanlı günlərin acı xatirələrini Zizik və Alpan kənd qəbristanlığındakı baş daşları bu gün də öz daş yaddaşında qoruyub saxlayır. Həmin döyüşlərdən biri Zizik kəndinin yaxınlığındakı Qalayçı Mərzi adlanan ərazidə və biri də Alpanla Digah kəndləri arasındakı Şimi dərəsində və Alpanın Subaba məzarlığında baş verib.

Əli bəy Zizikski 1918-ci ilin noyabrında keçirilən seçkilərdə Azərbaycan parlamentinə üzv seçilən 7 qubalıdan (Həmdulla Əfəndi, Mehdi bəy Hacinski, Camo bəy Hacinski, Murtuza Axundzadə, Qazı Əhməd Məmmədbəyov ...) biri idi. O, yeni qanunların hazırlanması ilə yanaşı ordu quruculuğunda da yaxından iştirak edib. Əli bəy Zizikskinin daşnaklara və bolşeviklərə qarşı döyüşən dəstəsinin əksər üzvləri də yeni yaradılan Milli ordunun sıralarına daxil olmuşdu. Bakı şəhəri Azərbaycan və Türkiyə hərbi qüvvələrindən ibarət Qafqaz İslam Ordusu tərəfindən azad edildikdən (1918-ci il, 15 sentyabr) sonra artıq polkovnik rütbəsində olan Zizikski paytaxt valisinin müavini təyin edilmişdi. Bu zaman Ə.Zizikski M.Bağırovu özünə köməkçi götürmək üçün Müsavat hökumətinin Daxili İşlər nazirinə məktub göndərir, ancaq onun kəşfiyyatda qalmağı daha vacib sayılıb... Parlamentdəki fəaliyyəti dövründə xalqın maariflənməsinə xüsusi diqqət ayırır və öz vəsaitindən gənclərin təhsilinə maddi yardımlar göstərib. O, parlamentdə "İttihad" fraksiyasını təmsil edirdi və "İttihad" partiyasının 1-ci (1919, aprel) və 2-ci (1920, yanvar) qurultaylarında partiyanın Mərkəzi Komitəsinə üzv seçilmişdi. Deyilənlərə görə, Əli bəy iki dəfə ailə qurub, lakin övladı olmayıb. Bacıları Səkinə xanım (Cimili bəyə əgə getmiş), Ayna xanım (Dağıstan imamı Nəcməddin Qotsinski-

nin həyat yoldaşı), Səadət xanım (Alpanlı Dənyar bəyin birinci həyat yoldaşı), Camal xanım (Şıxlar bəyinə əgə getmiş), Sona xanım (Mustafa Əfəndiyevin həyat yoldaşı) və Umra xanım olmuşdur. Qardaşı Abdulla ağa bir alpanlı bəyin son-beşiyi Məsumə xanımla evləndikdən 2 il sonra təsadüfi qəzadan yaralanaraq dünyasını dəyişir. Harun bəy yaxın qohumu, sonralar tacir olan Hacıbala Məmmədyarovu (onun həyat yoldaşı da alpanlı idi) da

bində oxumuşduq. 1922-ci ildə mən Bakıya getdim və Şahverdiyevin evinə düşdüm. Bir dəfə işdən qayıdandan sonra Şahverdiyev mənə dedi ki, Bağirov səni yanına çağırır. Ertəsi gün mən Hacıağa Şahverdiyevlə birlikdə Azərbaycan FK-ya, Bağirovun yanına getdim. **Bağırovla biz köhnə dostlar kimi görüşdük. O, mənə çox yaxşı qarşıladı. Söhbət əsnasında Bağirov məndən soruşdu ki, Əlibəy Zizikskinə xatırlayırsanmı? Mən cavab verdim ki, çox**

Şahverdiyevə tapşırırdı. Elə həmin otaqdaca Şahverdiyev sənədləri hazırladı, Bağirov həmin sənədi imzalayıb möhür vurdu. Həmin sənədi Zizikskiyə verib dedi: «Bu sənədə əsasən sən Azərbaycanın harasında istəsən yaşaya bilərsən. Nə qədər ki, mən burada - FK-da işləyirəm, sən heç bir şey üçün narahat olma». Doğrudan da, bütün sonrakı illər ərzində Əli bəy Zizikski Bakıda yaşadı. Məhkəmə materiallarında bu da göstərilir ki, Əli bəy Zizikski

elan etdiyi amnistiyanın müvəqqəti olduğunu yaqın edərək İrana mühacirət etmişdi. Lakin şah rejiminə uyğunlaşa bilmədiyindən 1922-ci ildə geri qayıdır. Bakıya qayıtdıqdan sonra keçmiş müavini Mircəfər Bağirovla yuxarıda nəql edilən görüşü olur. Həmin dövrdə Bağirov artıq Fövqəladə Komissiyanın sədri idi və bu görüşdən sonra Bağirov Əli bəyi xilas edən sənədi hazırlayıb onu həbsdən və təqiblərdən bir müddət qoruyur. Əli bəy Bakı-

Quba bölgəsinin ağırlı-acılı tarixindən və ya 145 yaşlı Əli bəy

övladlığa götürmüşdü.

"1956-cı ildə Mircəfər Bağirovu «müsavatçı» qubalılara arxa olmaqda günahlandırılanların ağına belə gəlməzdi ki, onların tarixdən sildikləri Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yenedən Azərbaycan torpağında, o cümlədən Fətəli xan Qubalı-

yaxşı yadımdadır. Bir qədər keçdikdən sonra Qəni adlı mühafizəçi bildirdi ki, onlar gəliblər. M.Bağırov gələnləri içəri buraxmaq barədə ona göstəriş verdi. Bağirovun otağına bir-birinin ardınca keçmiş Quba bəylərindən Şıxlarskinin qohumu Bəybala bəy Alpanski, Ba-

şəxsi mülkündə yaşamış və 1926-cı ilədək həmin evin kirayə pulu ilə dolanmışdır. Mircəfər Bağirovun himayədarlığı etdiyi dostları arasında Bəybala bəy Alpanski, Hacıbala Məmmədyarov və AXC Parlamentinin üzvü olmuş Qazı Əhməd bəy Məmmədbəyov, Qubada

dakı - Çəmbəkənddəki evinin bir hissəsini kirayə verir və oradan əldə etdiyi maddi vəsaitlə ailəsinin dolandırır.

1927-ci ildə Mircəfər Bağirov Bakıdakı məsul vəzifəsindən uzaqlaşdırılaraq Tiflisdə göndərilir. Hakimiyyət başında oturan ermənilərin əlinə çoxdan gözlədikləri fürsət düşür. Bundan duyuq düşən Mircəfər Bağirov öz adamı ilə Əli bəyə məktubla xəbər yollayır. O, Əli bəyə yazır ki, Mikoyan onunla ciddi maraqlanır, təcili Azərbaycanı tərk etsin. Əli bəy təhlükədən qurtulmaq üçün dəniz yolu ilə İrana, oradan da Türkiyəyə getmək qərarına gəlir. Öncə bacısı Umra xanıma da özü ilə aparmaq istəyir, amma vaxt darlığı üzündən fikrindən daşınır. Əlin bəyi limanda - gəmiyə minmək üçün gözləyəndə həbs edirlər. Həbsdə olarkən, Əli bəy Zizikskiyə bacısı Umra ilə görüşməyə şərait yaradılır. Onların son görüşü 1928-ci ilin avqust ayının əvvəlinə təsadüf edir...

Bağırovla biz köhnə dostlar kimi görüşdük. O, mənə çox yaxşı qarşıladı. Söhbət əsnasında Bağirov məndən soruşdu ki, Əlibəy Zizikskinə xatırlayırsanmı? Mən cavab verdim ki, çox yaxşı yadımdadır. Bir qədər keçdikdən sonra Qəni adlı mühafizəçi bildirdi ki, onlar gəliblər. M.Bağırov gələnləri içəri buraxmaq barədə ona göstəriş verdi. Bağirovun otağına bir-birinin ardınca keçmiş Quba bəylərindən Şıxlarskinin qohumu Bəybala bəy Alpanski, Bağirovun qubalı dostlarından Əli bəy Zizikskinin qohumu tacir Hacıbala Məmmədyarov, eləcə də Əli bəy Zizikski daxil oldular

lar, Əli bəy Zizikskilər, Mircəfər Bağirovlar Qubasında bərqərar olacaqdır. «Rudenko məhkəməsi»nin müttəhimi Mircəfər Bağirovun qubalı müsavatçı dostları kimlər idi? İlk növbədə Quba qəza komissarı olmuş, AXC Parlamentinin üzvlərindən biri, polkovnik Əli bəy Zizikski. Məhkəmədə şahid Orucov belə nəql edir: «1920-ci ildən sonra Bağirov Bakıda Azərbaycan FK-nın (Fövqəladə Komissiya) sədri idi, onun katibi isə mənəm dəyim oğlu Hacıağa Şahverdiyev idi. Şahverdiyev Bağirovla ən yaxın dost olub. Biz üçümüz birlikdə Qubada şəhər mək-

ğirovun qubalı dostlarından Əli bəy Zizikskinin qohumu tacir Hacıbala Məmmədyarov, eləcə də Əli bəy Zizikski daxil oldular.

Onlar otağa daxil olanda Bağirov yerindən qalxıb onları qarşıladı, hər biri ilə mehribanlıqla görüşdü, Əli bəy Zizikski ilə hətta öpüşdü. Söhbət zamanı Bağirov ərklə bildirdi ki, sən nə üçün gizlənirsən, özünü alçaldırısan. Bilirsən ki, mən burada işləyirəm. Əli bəy gözləri yaşarmış halda Bağirova bildirdi ki, onu həbs etməklə qorxudurlar, ona görə də gizlənib. Bağirov o dəqiqə Əli bəy Zizikskinin üzə çıxarılması üçün sənədlər hazırlamağı Hacıağa

Müsavat Partiyasının qəza komitəsi sədrinin müavini olmuş Əlipənah bəy Şəfəbəyovu da vardı. (Teyyub Qurbanın kitabından)

Aprel işğalından sonra 1920-ci ilin 24 sentyabrında 245-ci atıcı polkunun kəşfiyat dəstələri "antisovet" Bəybala bəy başda olmaqla Alpan bəylərinin, Mayıl Zahirovun, Həmdulla Əfəndinin, Əli bəy Zizikskinin tərəfdarlarını həbs etməyə başlayır... Əli bəy bir müddət sovet hakimiyyətinə qarşı müqavimət hərəkatında iştirak etmiş, Qubada elan edilən amnistiyadan sonra leqal fəaliyyətə keçmiş, lakin bolşeviklərin

Tədqiqatçı jurnalist Ədalət Tahirzadənin arxiv materiallarına əsaslanaraq yazdığına görə Əli bəyə açılmış istintaq işinin aparılması müstəntiq Aşot Sumbatyana həvalə olunmuşdu. Ə.Zizikski heç bir əsas olmadan 6 avqust 1928-ci il tarixdə AzSSR Cinayət Məcəlləsinin 63, 75 və 18-84-cü maddələri (əksinqilabçılıq fəaliyyəti, xarici əksinqilabçılıq təşkilatları ilə əlaqə) ilə təqsirli elan edilərək, əslində soyqırım törədən ermənilərə qarşı döyüşlərə rəhbərlik etdiyinə görə ölüm cəzasına məhkum olunmuşdur. Hökm 1929-cu ilin sentyabr ayının 17-dən 18-nə keçən gecə Nargin adasında icra olunmuşdur. Allah erməni digələrinin hər iki dünyada belasını verər inşallah.

Əli bəyin Zizikdəki ata yurdu 1921-ci illərdə yerlə-yeksan edilmişdi. Hazırda onun evinin yerində yeni (əvvəlki 1929-cu ildə tikilmişdi) Zizik kənd tam orta məktəbi fəaliyyət göstərir. Quba rayon mərkəzində 2016-cı ildən Əli bəy Zizikskinin adını daşıyan küçə də vardır. Böyükələri unutmaq bəla gətirər, böyükərinə sahib çıxan xalqa Allah gec-tez Zəfərək müjdələyər!!